

ՍՍՀԱԿ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՏԵՐ-ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՀԱՄԱՐՈՑ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ ՀԻՆ ԵՎ ՆՈՐ ՏՈՄԱՐՆԵՐԻ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ հին և նոր տոմարների տարբերությունը որոշ շփոթության մեջ է գցում գործածողներին, սույն համառոտակի հոդվածով ցանկանում հմ մի շարք ծանոթություններ տալ այդ մասին:

Եկեղեցական բոլոր շարժական տոները կախում ունեն Ջատիկից, իսկ Ջատիկը՝ զատկական լուսնի ծնունդից, որի ավագ լրումը հանդիպում է զարնան գիշերահավասարին:

325 թվականին, Նիկիո տիեզերական ժողովը որոշել է Ջատիկի տոնը կատարել՝

1) Գարնանային գիշերահավասարից կամ մարտի լուսնի լրումից հետո պատահող առաջին կիրակի օրը:

2) Եթե մարտի լուսնի լրումը մարտի 21-ից առաջ պատահի, Ջատիկը տոնել ապրիլի լուսնի լրումից հետո պատահող առաջին կիրակի օրը:

3) Եթե մարտի կամ ապրիլի լուսնի լրումը պատահի ուրբաթ, շաբաթ կամ կիրակի օրը, Ջատիկը տոնել հետևյալ կիրակին:

Նիկիո ժողովի այս որոշումները կայացվել են, որպեսզի քրիստոնեական Ջատիկի տոնը հրեական Պասեֆի (Ջատիկ) տոնի հետ շփոթվի և չտոնվի: Մարտի 8-ից մինչև ապրիլի 5-ը ծնած լուսինը կոչվում է Ջատկական լուսին: Երբ լուսնի ծնունդը պատահի մարտի 8-ին, ապա լրումը կլինի մարտի 21-ին, հետևյալ օրը՝ մարտի 22-ին, կտոնվի Ջատիկը: Իսկ երբ ծնունդը պատահի ապրիլի 5-ին, լուսնի լրումը կլինի ապրիլի 18-ին և Ջատիկը կտոնվի ապրիլի 25-ին:

Ուրեմն Ջատիկի տոնը 35 օրվա շարժականություն ունի, սկսած մարտի 22-ից մինչև ապրիլի 25-ը:

Այստեղ մեծ դեր է խաղում զարնանային գիշերահավասարը մարտի 21-ը:

Որևէ տարվա Ջատիկը և Ջատիկի հետ կապված տոները գտնելու համար անհրաժեշտ է իմանալ տվյալ տարվա՝

1) Յոթներյակը կամ կիրակագիրը:

2) Իննևտասներյակը կամ ոսկեգիրը:

3) Վերագիրը:

4) Տարեգիրը:

Այս տվյալներով հաշվված և կազմված արեգակնային և լուսնական շրջաններով կարելի է կազմել որևէ տարվա օրացույցը:

ա) Յոթներյակ.— Յոթներյակը ցույց է տալիս, թե տարվա առաջին օրը ինչ օր է: Տարվա մեջ եղած կիրակիները այդ պատճառով էլ կոչվում են կիրակագիր:

Յոթներյակով գտնում ենք տարեգիրը, Ջատիկը, միջոց ուտիքները և ամսամուտը: Նոր տոմարով յոթներյակները հետադարձ կարգով են իրենց շրջանը բոլորում, այսինքն Ա-ից է, Է-ից Ա են գնում:

Հասարակ տարում գործ է ածվում մի տառ, իսկ նահանջ տարում՝ երկու տառ միանգամից: Առաջին տառը հունվար և փետրվար ամիսների համար է, իսկ երկրորդը մարտից մինչև դեկտեմբերի վերջը:

Նոր տոմարով յոթներյակները գտնելու համար, անհրաժեշտ է գտնել արեգակնային շրջանը:

Յոթներյակները գտնելու համար մի քանի ձևեր կան, որոնցից մեկն է հետևյալը: Ցուցակի թվերը ցույց են տալիս արեգակնային շրջանը, իսկ տառերը՝ յոթներյակները: Չույգ տառերը նահանջ տարիների համար են:

1 ՁԵ	2 Դ	3 Գ	4 Բ	5 ԱԷ	6 Ձ	7 Ծ
8 Դ	9 ԳԲ	10 Ա	11 Է	12 Ձ	13 ԾԳ	14 Գ
15 Բ	16 Ա	17 ԷՁ	18 Ծ	19 Դ	20 Գ	21 ԲԱ
22 Է	23 Ձ	24 Ծ	25 ԳԳ	26 Բ	27 Ա	28 Է

Այս աղյուսակից օգտվելու համար պետք է պահանջված տարվա արեգակնային շրջանը գտնել, իսկ որևէ տարվա արեգակնային շրջանը գտնելու համար, պետք է ուղած թվականի վրա ավելացնել 9 և գումարը բաժանել 28-ով, մնացորդը ցույց կտա ուղած տարվա արեգակնային շրջանը:

Օրինակ՝ գտնել 1960 թվականի արեգակնային շրջանը:

$1960 + 9 = 1969:28 = 70$, մնացորդ՝ 9: Վերևի աղյուսակի 9-րդ թվի տակ գրված է ԳԲ: Ուրեմն 1960 թվականի յոթներյակն է ԳԲ:

բ) Իննետասներյակ կամ ոսկեգիր.— Լուսնի 19 շրջանը կոչվում է լուսնի շրջան, իսկ այն թվերը, որոնք ցույց են տալիս այդ շրջանի տարիները՝ կոչվում են իննետասներյակ:

Իննետասներյակը գտնելու համար, պահանջված թվականին պետք է ավելացնել 1 և բաժանել 19-ով: Բաժանման մնացորդը ցույց է տալիս իննետասներյակի շրջանը, իսկ քանորդը՝ Քրիստոսի ծնունդից մինչև պահանջված թվականը քանի շրջան անցած լինելը: Եթե մնացորդ չտա, նշանակում է իննետասներյակի վերջին շրջանն է:

Օրինակ՝ գտնել 1960 թվականի իննետասներյակը:

$1960 + 1 = 1961:19 = 103$ և մնացորդ 4, որը և 1960 թվականի իննետասներյակն է: Պահանջված թվականին 1 ավելացնելու պատճառն այն է, որ Քրիստոսի առաջին տարին իննետասներյակի առաջին տարին է: Իննետասներյակի շրջանի թվերը իրար հետևից գնում են հաջորդաբար և շրջանը լրացնելուց հետո նորից սկսվում է 1-ից:

գ) Վերադիր.— Արեգակնային (365 օր և 6 ժամ) և լուսնական (354 օր և 8 ժամ) տարիների տարբերությունը որոշողն է վերադիրը: Վերադիրը ցույց է տալիս տարվա հունվարի 1-ը լուսնի քաներորդ օրը լինելը:

Արեգակնային տարին ունի 365 օր (ժամերը չհաշված). լուսնական տարին՝ 354 օր (ժամերը չհաշված): Տարբերությունը, որը 11 օր է, կոչվում է վերադիր: Վերադիրը ավելացնելով լուսնական 354 օրերի վրա, հավասարեցնում ենք արեգակնային տարվա հետ ($354 + 11 = 365$ օր): Երեք տարվա ընթացքում գոյացած տարբերությունը կազմում է $11 \times 3 = 33$ օր: Սրանից հանելով 30 օրը, ավելացնում ենք լուսնական տարվան, իսկ մնացորդ 3-ը թողնում վերադիր հետևյալ տարվան: Հաջորդ տարում դարձյալ

ավելացնում ենք 11 օր և այսպես շարունակաբար: Վերադիրների շրջանն էլ իննետասներյակի նման 19 է:

Վերադիր գտնելու մի քանի ձևեր կան. այստեղ շատ հեշտ կարելի է գտնել երեք դարաշրջանների որևէ տարվա վերադիրը:

Իննետասներյակ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Վերադիր	29	10	31	2	13	24	5	16	27	8
Իննետասներյակ	11	12	13	14	15	16	17	18	19	—
Վերադիր	19	(30)	11	22	8	14	25	6	17	—*

Օրինակ՝ գտնել 1960 թվականի վերադիրը: Իննետասներյակն է 4: Ցուցակին նայելով 4 իննետասներյակի տակ գրված է թիվը, որը 1960 թվականի վերադիրն է:

դ) Տարեգիր.— Տարեգիրը ցույց է տալիս, թե Ձատիկը քանի՞ օրով հեռու է գարնան գիշերահավասարից (մարտի 21-ից): Տարեգիրը գտնելու համար պետք է իմանալ Ձատիկի օրը կամ հակառակը՝ տարեգիրը:

Ցուրաքանչյուր տարվա Ձատիկը գտնելու համար անպայման պետք է գտնել Ձատկական լուսնի ծնունդը և լուսնի (մարտ-ապրիլամիսների ընթացքում), իսկ այդ գտնելու համար անհրաժեշտ է գտնել հունվար ամսի լուսնի ծննդյան օրը:

Եկեղեցական տարվա լուսնի ծնունդը հանդիպում է հունվար ամսվա մեջ: Իսկ որևէ տարվա հունվարի լուսնի ծնունդը գրանցելու համար պետք է նույն տարվա վերադիրը հանել հունվարի 31-ից, մնացորդը միշտ ցույց կտա լուսնի ծննդյան օրը: Հունվարի լուսնի ծննդյան օրը գտնելուց հետո, մյուս ամիսների լուսնի ծնունդը գտնելը հեշտանում է, այսինքն հունվարի լուսնի ծննդյան օրվա վրա 29 կամ 30 օր ավելաց-

* Այս վերջին 17-ին, որը 19-րդ շրջանի վերջին տարին է, հաջորդաբար, այն է 19-րդ շրջանի առաջին տարին, փոխանակ 11 ավելացնելու, ավելացնում ենք 12: Այսպես, 19 իննետասներյակի տակ նշանակված 17 վերադիրն $17 + 12 = 29$, որը կլինի երկրորդ շրջանի 1 իննետասներյակի տակ գրված 29 վերադիրը:

նելով, կարելի է գտնել մյուս ամիսների լուսնի ծնունդը:

Օրինակ՝ 1960 թվականի վերագիրն է 2: Ցունվարի 31—2=29. հետևաբար լուսնվարի 29-ին լուսնի ծնունդն է:

Շարժական տոների և միջոցների սահմանը. ցույց տվողն է տարեգիրը: Տարեգիրների համար որոշված են հայկական այբուբենի 36 գրերը, որոնցից ամեն մեկը մի տարվա համար է: Հասարակ տարին ունի մի տարեգիր, իսկ նահանջը՝ երկու, որը գործ է ածվում հետագայ կերպով, փոխանակ ՋՌ—ՌՋ, որից առաջինը հունվար և փետրվար ամիսների համար է, իսկ մյուսը՝ մինչև տարվա վերջը, որովհետև նահանջ տարվա փետրվար ամիսը ունի 28-ի փոխարեն 29 օր:

Երբ մեր այբուբենի Ա-ն է տարեգիրը, Ջատիկը մարտի 22-ին է (դրանից առաջ Ջատիկ չի կարող պատահել), իսկ երբ տարեգիրն է Փ, ապրիլի 25-ին (դրանից հետո Ջատիկ չի տոնվի):

Հայկական այբուբենի տարեգիրներից միայն Ք-ն է, որ հասարակ տարիներում բոլորովին չի գործածվում, այլ միայն նահանջ տարիներում և միշտ Փ տարեգրի հետ: Ք տարեգիրը միակն է, որ երկամսյա կյանք ունի (հունվար և փետրվար):

Քանի որ երկամսյա Ք տարեգիրը հասարակ ամբողջ տարվա համար պիտանի չէ, ուստի նրա փոխարեն գործ է ածվում ութ օրով պակաս Ս տարեգիրը, որովհետև Ս և Ք տարեգիրների հունվարի 1-ը սկսվում է հինգշաբթի օրով:

Եթե Ք տարեգիրը փոխանակ 2 ամսվա գործածենք ամբողջ տարին, այն ժամանակ Ջատիկը կընկնի ապրիլի 26-ին, որը հակառակ է նիկիո տիեզերական ժողովի որոշման:

Հին և նոր տոմարի տարբերությունը իմանալու համար պետք է աչքի առաջ ունենալ տարեգիրները և գիշերահաշվաստը (մարտի 21-ը):

Տարեգիրը ցույց է տալիս, թե Ջատիկը քանի օր հեռու է մարտի 21-ից (գարնանային գիշերահաշվաստից):

Նոր տոմարով 1960 թվականի տարեգիրներն են ՌՋ (Ռ-ն հունվար և փետրվար ամիսների համար, իսկ Ջ-ն մարտի 1-ից մինչև տարվա վերջը):

Ջ տարեգիրը մեր այբուբենում բռնում է 27-րդ տեղը: Մարտի գիշերահաշվաստը՝ $21+27=48$, Այս 48-ից հանել մարտի 31 օրը՝ $48-31=17$, Ուրեմն ապրիլի 17-ին Ջատիկ է: Ջատիկական լուսնի ծնունդը կլինի մարտի 29-ին, իսկ ավագ լրումը՝ ապրիլի 12-ին:

Հին տոմարով տարեգիրն է ԿԾ (Կ-ը հունվար և փետրվար ամիսներին, իսկ Ծ-ն մարտի 1-ից): Ժ տարեգիրը մեր այբուբենում բռնում է 14-րդ տեղը: Մարտ 21+14=35: 35-ից հանել մարտի 31 օրը՝ $35-31=4$: Ուրեմն ապրիլի 4-ին Ջատիկ է, հին ամսահաշվով: Այս ապրիլի 4-ին, նոր ամսահաշվով, ավելացնենք 13 օրը, կլինի 17: Ուրեմն 1960 թվականին թե՛ հին և թե՛ նոր տոմարով Ջատիկը կտոնվի ապրիլի 17-ին:

Հին տոմարով Ջատիկական լուսնի ծնունդը կլինի մարտի 15-ին, իսկ ավագ լրումը՝ մարտի 28-ին:

Եկեղեցական տոները կատարելիս պետք է աչքի առաջ ունենալ միջոց ուտիֆները:

Միջոց ուտիքը նոր տոմարով Մինդյան տոնից հետո 23 օր է, հին տոմարով՝ 20 օր:

Նոր տոմարով Առաջավորաց բարեկենդանը (Ս. Սարգսի շաբաթը) փետրվարի 7-ին է, հին տոմարով՝ հունվարի 25-ին: Եթե այս 25-ին ավելացնենք նոր և հին ամսահաշվի 13 օրվա տարբերությունը, կլինի $25+13=38$: 38-ից հանած հունվարի 31 օրը, կմնա 7: Ուրեմն թե՛ նոր և թե՛ հին տոմարով Առաջավորաց բարեկենդանը կլինի փետրվարի 7-ին:

Այնուհետև թե՛ նոր և թե՛ հին տոմարները հաջորդում են իրար մինչև օգոստոսի 5-ը. նոր տոմարով շաբաթ, օգոստոսի 6-ին տոնվում է «Եփեսոսի Ս. Ժողովոյն 300 հայրապետաց» տոնը և հետևյալ օրը, օգոստոսի 7-ը լինում է «Բարեկենդան Ս. Աստուածածնի պահոց»:

Հին տոմարով օգոստոսի 8-ը կլինի «Բարեկենդան Ս. Աստուածածնի պահոց»: Նոր ամսահաշվով՝ $8+13=21$ և այդ օրը կլինի Ս. Աստուածածնի բարեկանդանը: Պատճառը միջոց ուտիք օրերի տարբերությունն է:

Մի քանի խոսք ևս ասենք հին և նոր տոմարների 13 օրվա տարբերության մասին.

Արևի և լուսնի շրջանառության ընթացքի մեջ մի քանի բուսմանների տարբերության պատճառով դարերի ընթացքում կուտակված տարբերությունը՝ այնքան շատացավ, որ կազմեց օրեր և դարձանային գիշերահաշվաստից հեռացավ: Որպեսզի դարձանային գիշերահաշվաստը հավասարվի, Հռոմի Գրիգոր ԺԳ պապը 1582 թվականին հրամայեց հոկտեմբերի 4-ից հետո փոխանակ 5-ը հաշվելու, հաշվել 15, 16, 17 և այլն: Այն ժամանակ տարբերությունը 10 օր էր, իսկ այժմ դարձել է 13 օր: Հռոմի պապի այդ կարգադրությունը ընդունեցին եվրոպական ազգերը, իսկ արևելյան ազգերը մնացին հին ամսահաշվի վրա:

Շատերը հին և նոր տոմարների տարբերությունը 13 օրվա մեջ են գտնում. 13 օրվա

տաբեբրությունը ամսահաշվի կամ օրահաշվի մեջ է: Օրինակ՝ այսօր նոր տոմարով մարտի 15-ն է. հնով 13 օր հանած, կլինի մարտի 2-ը: Կամ եթե այսօր նոր տոմարով մարտի 25-ն է, հնով կլինի 13 օր պակաս՝ 25—13=12 մարտի:

Այժմ ընդունված է նոր տոմարը Եկեղեցական տոները միայն կատարվում են հին տոմարով: Երջանկահիշատակ Գևորգ Ե կաթողիկոսի օրով Հայ Եկեղեցին անցավ նոր տոմարի: Պաշտօնատիպում, վրաստանում.

Ռուսաստանում Զատիկը տոնում են հին տոմարով:

Այնուամենայնիվ, որոշ դժվարություններից խուսափելու և անպատեհությունաց առաջքը առնելու համար, ավելի նպատակահարմար կլիներ որդեգրել նոր տոմարի սիստեմը, միայն Երուսաղեմի Պատրիարքության շրջանակում պահելով հին տոմարի գործածությունը, հասկանալի պատճառներով:

